
Kaposi József: A kutatás céljai, a minta jellemzői

1. A kutatás leírása

A nemzetközi szakirodalom alapján az oktatásban végbemenő digitális átállás során négy jelentős tényező befolyásolja az átalakulási folyamatot: az infrastruktúra (IKT), a digitális tananyag (curriculum) rendelkezésre állása, a pedagógusok képzettsége, valamint az iskolavezetés (menedzsment) támogató tevékenysége. Az intézeti kutatás mind a négy terület valamilyen szintű feltérképezését megcélozza, de ezek közül kiemelten a pedagógusok IKT-kultúrájához kötődő területekre fókuszál (digitális tananyagok, platformok, módszerek, attitűdök stb.), mivel ezek befolyásolják leginkább az iskolai eredményességet (Livingstone 2016).

A katolikus köznevelési intézményekben folyó digitális oktatás és a hozzá kapcsolódó IKT-val támogatott tanulási és nevelési tevékenységek tapasztalatainak szisztematikus feldolgozását a PPKE VJTK a Katolikus Pedagógiai Intézettel együttműködve és a Digitális Jólét Program szakmai tapasztalatainak felhasználásával valósította meg

A kutatás döntően a digitális oktatásra való átállás problémáját vizsgálta, ennek keretében a pedagógusok IKT-tudásának feltérképezése, a tanulók IKT-kompetenciáinak a felmérése, a rendelkezésre álló platformok, eszközök és módszerek vizsgálata állt a középpontban. Az intézet ezzel a kutatással újszerű szakmai kapcsolatot épített ki a KPI-vel, amelynek eredményeként széles körű szinergikus hatások érvényesülhetnek, javítva az egyetemen belüli tudományos munka és a pedagógusképzés színvonalát, eredményességét. A kutatás egy pedagógus-kérdőív lekérdezése keretében valósult meg, amelyre az általános iskolákban, a gimnáziumokban, valamint a szakképzésben oktató pedagógusok válaszoltak.

2. Kérdőíves adatfelvétel

A katolikus köznevelési intézmények pedagógusaitól egy komplex kérdőív segítségével gyűjtöttünk adatokat a digitális oktatás tapasztalatairól a bemutatott területeken.

A kérdőívben érintett kérdéskörök:

- személyes adatok (nem, kor, végzettség, oktatott tantárgy, lakóhely, intézménytípus, intézményméret);
- szakmai adatok (továbbképzéseken való részvétel, pedagógiai erősségek, gyengeségek), - vezetői megítélés;
- saját digitális kompetenciák és eszközhasználat értékelése (magánjellegű és szakmai gyakorlat dichotómiája) – van-e arról elképzelése arról, hogy ő személyesen mit kíván tenni, hogy a digitális pedagógia megjelenjék a saját óráján;
- vélemény a digitális ökoszisztéma (nemcsak osztálytermi, hanem iskolai szintű – pl. KRÉTA stb.) működéséről, illetve a vezetői támogatásról; mennyire inspiráló vagy korlátozó a környezet;

-
- vélemény az iskolai infrastruktúráról (illetve a magánjellegű felszereltségről) és az ezekhez kapcsolódó szolgáltatásokról;
 - vélemény a pedagógiai hatékonyságról, illetve a digitális pedagógiai módszertanok használhatóságáról – mikor lennének elégedettek a támogatással;
 - elutasítottság, támogatás, belső kételyek és hitek – formális és informális tanulással kapcsolatos hiedelmek;
 - vélemény a digitális tartalmak és a tudásanyag átadásának összefüggéseiről, a fejlesztések hasznosíthatóságáról (illetve ismeretek a létező hazai tartalmakról) – hogyan tudják használni ezeket, hogyan közelednek a már létező tartalmakhoz; mit gondolnak a tanulás támogatásáról, illetve várható átalakulásáról;
 - vélemény a tanulói kompetenciákról és eszközhasználatról – a tanulás tanulását támogató digitális szolgáltatások (DOS 2016).

A kérdőív elérhetősége: <https://forms.gle/9QAvuteXyPExGTdr9>.

3. A mintavétel

A 2020 márciusában a COVID-19-járvány következtében az iskoláknak át kellett térniük az online (vagy hivatalosan a digitális) oktatásra. Az új rendszerű oktatás bevezetése nagyon gyorsan történt, a közoktatási intézményeknek tulajdonképpen csak egy hétvége állt rendelkezésre arra, hogy a megszokott oktatási kereteket félretéve új módon szervezzék meg oktatási gyakorlatukat. Mindez komoly kihívást jelentett az intézményvezetőknek és az egyes szaktanároknak is, mert egészen új feltételrendszerhez kellett alkalmazkodniuk. Az átállás, természetesen a diákoknak is, a szülőknek is komoly kihívást jelentett, mivel a digitális oktatásnak csak egyes elemei fordultak elő a korábbi oktatási gyakorlatban. Az átállás nagyon különböző módon és szinten valósult meg az eltérő feltételrendszerű és differenciált IKT-kompetenciákkal rendelkező intézményekben. Ma már azt is tudjuk, hogy a három hónapos átállás két szakaszban valósult meg. Az első időszakot az iskolákban a bizonytalanság, az útkeresés és a később intézményi szinten használt platformok kiválasztása, valamint a közösen alkalmazandó protokollok kidolgozása jellemezte. A második szakaszban lényegében minden iskolában valamilyen szinten működni kezdett a távoktatás módszertana, és tervezetté, szervezetté és ellenőrzötté vált a pedagógusok, diákok és szülők találkozási a digitális térben.

A Vitéz János Tanárképző Központban 2020. május elején fogalmazódott meg, hogy szükséges lenne felmérni a katolikus egyház által fenntartott iskolákban a digitális oktatásra való átállás tapasztalatait. Egyrészt azért, hogy a feldolgozott eredményeket hasznosítani lehessen a pedagógusok szakvizsgás képzésében, valamint az óvo-, tanító- és tanárképzés különböző oktatási formáiban, másrészt a tapasztalatok közreadásával támogatni tudjuk az intézményfenntartó egyház oktatásirányítási tevékenységét. A kutatás megszervezésében az intézetnek komoly segítséget jelentett a Katolikus Pedagógiai Intézet, amely megteremtette az összeköttetést az egyetemi kutatócsoport és az intézményi gyakorlat között. A kérdőíves felmérésre 2020 júniusában került sor.

Minden kutatás szempontjából nagyon fontos tényező az, hogy milyen mintavétellel dolgozunk. Mielőtt a tényleges mintavételi adatokat vizsgálnánk, mindenképpen ki kell

térni arra, hogy az elmúlt évtized során a hazai oktatási rendszerben jelentős mértékben nőtt az egyházi iskolákban tanulók száma és aránya, valamint maguknak az egyházi iskoláknak a száma és aránya is. (Jól mutatja ezt az 1. táblázat adatsora.)

3.1. Tanulói és intézményi adatok

1. táblázat: Tanulók, intézmények

Általános Iskola	2009–2010	%	2018–2019	%
Gyerekek összlétszáma	775 741		728 706	
Egyházi intézménybe járó gyerekek száma	48 661	6,3	108 421	14,9
Egyházi fenntartású intézmények száma	194	8,4	378	15,9
Feladatellátási helyek száma (egyházi fenntartású intézmények)	223	6,7	515	14,4
Gimnázium	2009–2010	%	2018–2019	%
Gyerekek összlétszáma	239 992		215 645	
Egyházi intézménybe járó gyerekek száma	37 049	15,4	52 440	24,3
Egyházi fenntartású intézmények száma	104	16,7	172	29,3
Feladatellátási helyek száma (egyházi fenntartású intézmények)	116	13,6	228	26,3
Szakgimnázium	2009–2010	%	2018–2019	%
Gyerekek összlétszáma	273 344		184 418	
Egyházi intézménybe járó gyerekek száma	6 912	2,5	21 069	11,4
Egyházi fenntartású intézmények száma	31	4,5	88	28,8
Feladatellátási helyek száma (egyházi fenntartású intézmények)	41	4,5	120	16,8
Szakiskola	2009–2010	%	2018–2019	%
Gyerekek összlétszáma	135 268		93 879	
Egyházi intézménybe járó gyerekek száma	4 673	3,5	8 074	8,6
Egyházi fenntartású intézmények száma	25	5,5	47	25,1
Feladatellátási helyek száma (egyházi fenntartású intézmények)	31	5	75	14,6

Az 1. táblázat adataiból látjuk, hogy rendkívül dinamikusán nőtt az egyházi intézményben tanuló diákok száma. A növekedés mindkét iskolafokozaton nagyarányú; az általános iskolában közel megduplázódott a százalékos arány, hiszen az általános iskolás diákok 14-15%-a egyházi intézménybe jár, a középiskoláknál is 50%-ot megközelítő a növekmény, így az ott tanuló diákok közel negyede kb. 24-25%-a jár már egyházi fenntartású iskolába.

A 2020-as statisztika szerint Budapesten és környékén (Pest megyében), valamint Borsod-Abaúj-Zemplén, Bács-Kiskun és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található a legtöbb katolikus fenntartású iskola. A mintában a feladatellátási helyek száma azért több, mint az iskoláké, mert egy intézmény – különösképpen a kistelepülések miatt – két vagy több feladatellátási hellyel (iskolával) rendelkezik. Ez a megoldás egyebként a megfelelő szakmai feladatellátás és költséghatékonysági szempontok miatt racionális.

Ha alaposan megnézzük a konkrét mintavételhez kapcsolódó statisztikát, akkor azt látjuk, hogy a katolikus iskolák száma 252 darab, és ehhez a 252 iskolához 371 feladatellátási hely tartozik. Összességében közel 100 ezer (92 618) tanuló jár katolikus iskolába. Ha az adatokat megyei bontásra nézzük, azt tapasztalhatjuk, hogy Budapesten, Borsod-Abaúj-Zemplén, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Bács-Kiskun megyében van a legtöbb katolikus iskola.

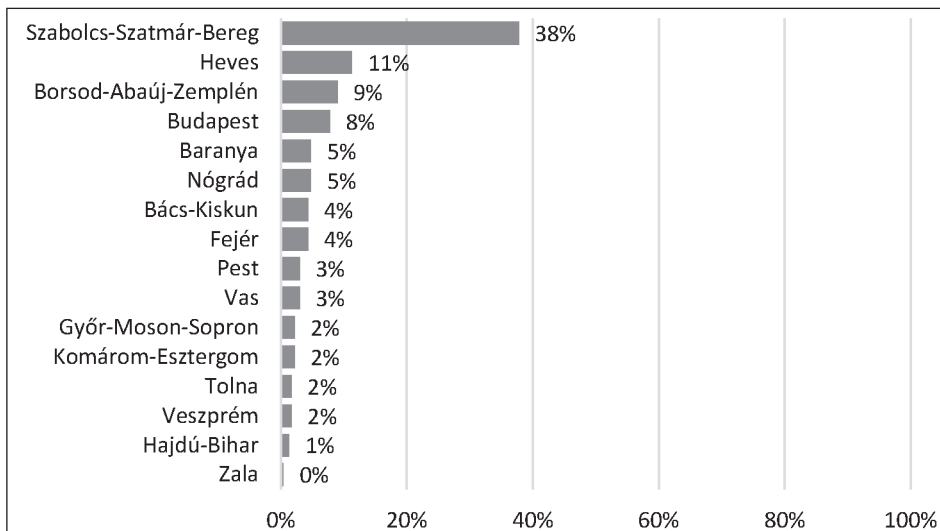
3.2. A katolikus iskolák száma és a kitöltők aránya, megyénként

2. táblázat: Az adatszolgáltató katolikus iskolák megyei eloszlása

252 iskola 371 feladatellátási hely 92 618 tanuló Legmagasabb megyei számok			
Megye	db	Megye	db
Budapest	24	Heves	16
Borsod	28	Békés	13
Pest	24	Szabolcs	18
Bács-Kiskun	18	Győr	12
Csongrád	16	Fejér	11
Jász- Nagykun	16		

Mindenképpen elgondolkodtató, hogy bár Budapesten és Pest megyében található a legtöbb katolikus fenntartású iskola, mégsem innen érkezett a legtöbb válasz, hanem a hátrányos helyzetű régiókból (2. táblázat). Mindez talán azzal a feltételezéssel magyarázható, hogy a központi régióban nem jelentett olyan nagy kihívást az online oktatásra való áttérés. A gondok, a problémák azokon a hátrányos vagy peremterületeken sokasodtak meg, ahol az infrastrukturális ellátás, a diákok szociokulturális közege és minden bizonynyal a pedagógusok szakmai kompetenciája is kevésbé volt kiterjedt és alkalmazkodó az újszerű IKT-használat tekintetében. Nem is beszélve a halmozottan hátrányos körzetekről, amelyekben a lakás- és a kereseti viszonyok, valamint az iskolázottság átlagos szintje, a munkalehetőségek komoly lemaradásról tanúskodnak.

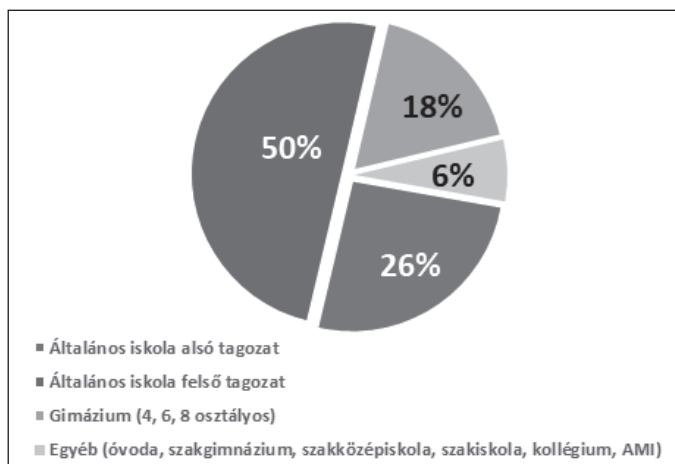
Ebből is következően a kutatási mintában is meghatározó módon van jelen Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, hiszen legtöbben, 38%-ban, innen töltötték ki a kérdőívet. De Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Bács-Kiskun megye is a magasabb kitöltési számok közelében van (1. ábra).

1. ábra: A kitöltők megyei eloszlása

3.3. Intézménytípusok

Ha az intézménytípust nézzük, azt látjuk, hogy 278 intézményből érkezett kitöltés, ebből 99% egyházi, hiszen alapvetően a kutatásunk erre irányult. Ha az intézménytípuson belül a különböző iskolákat nézzük, azt láthatjuk, hogy az általános iskolai pedagógusok adták a kitöltők 50%-át, ehhez képest lényegesen kisebb a gimnáziumok és más iskolák kitöltőinek száma (2. ábra).

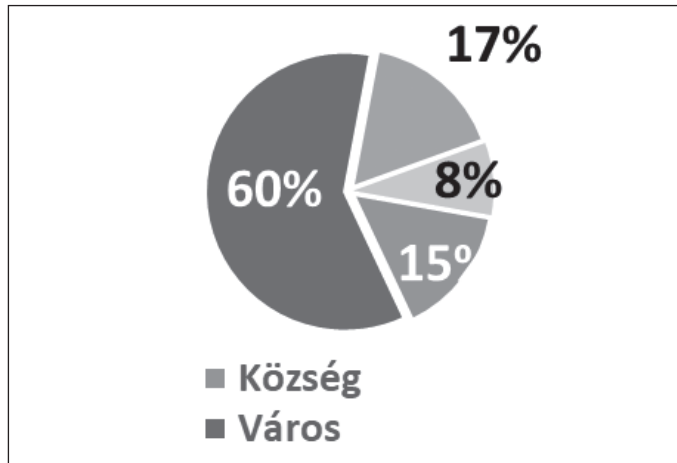
2. ábra: A mintában szereplő intézménytípusok eloszlása

3.4. Település szerinti eloszlás

3. táblázat: A minta településtípus szerinti eloszlása

	TELEPÜLÉS	
	N	%
Község	35	15,2
Város	138	60
Megyei jogú város	38	16,5
Főváros	19	8,3

A település szerinti eloszlásnál azt állapíthatjuk meg, hogy a kisvárosok és a községek intézményei, pedagógusai voltak a legaktívabbak, a fővárosi intézmények pedig a leginkább passzívak (3. táblázat). Ez azzal függhet össze, hogy a kistelepülési iskolák úgy értelmezheték a kutatást, hogy ez valamiféleképpen egy jövőbeli fenntartói fejlesztési programot alapoz meg. Ha település szerint vizsgáljuk meg az adatokat, akkor olyan mintázatot kaphatunk, hogy döntően a városi, a kisvárosi, a megyeszékhelyű intézmények munkatársai töltötték ki legaktívabban, ez adja a minta 60%-át, és ehhez képest 17-18%, illetve 15%-ban jelenik meg többi településtípusban dolgozó kitöltő (3. ábra).

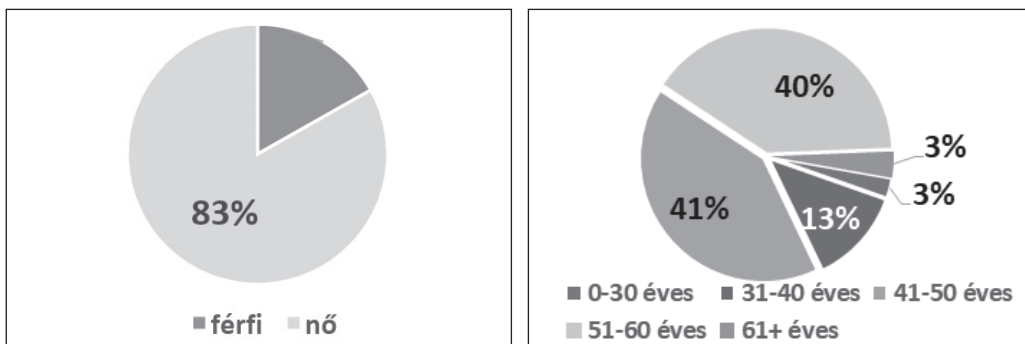

3. ábra: A minta településtípus szerinti eloszlása

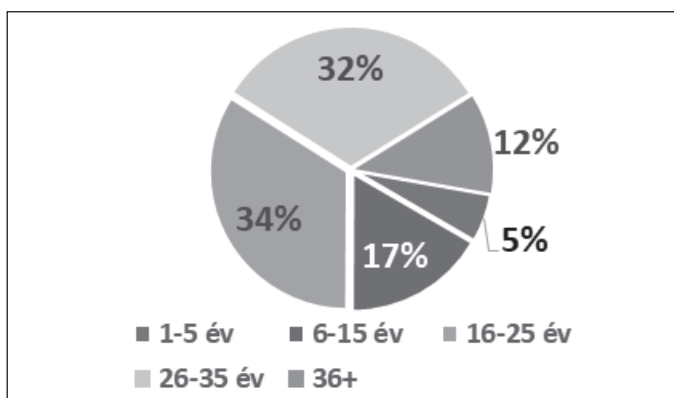
4. A pedagógusokra vonatkozó adatok

Ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy a felmérésben kik vettek részt, a következőket láthatjuk: 232 pedagógus töltötte ki a kérdőívet, ennek 83%-a nő, 17%-a férfi, és az is látható, hogy a kitöltők között életkorban nem a legfiatalabbak, és nem is a legidősebbek, hanem az ún. középkorúak adják a megkérdezettek döntő többségét. Az életkori adatokból azt állapíthatjuk meg, hogy 48 év volt az átlagos a kitöltési életkor (4. ábra). Az életkori adatok egyrészt

utalnak a pedagóguskorfa általános jellemzőire, miszerint a 40 év fölötti iskolai dolgozók vannak többségben – másrészt azt a korábbi felmérésekben megjelenő megállapítást lát-szanak alátámasztani, miszerint a pedagógusoknál a 45 év fölötti korosztály (4. ábra) a leginkább nyitott az új, az innovatív megoldások megismerésére és alkalmazására.

4. ábra: A kitöltők nemi és életkori megoszlása

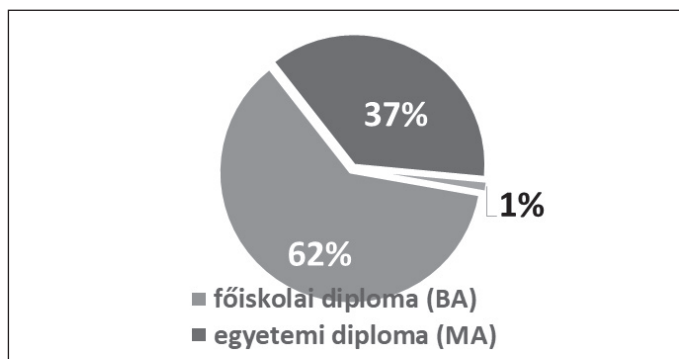
5. ábra: A kitöltők munkatapasztalata

Az adatok arról tanúskodnak, hogy a kitöltők többségét két jól beazonosítható korcsoport adta. Az egyik csoporthoz azok tartoznak, akik 16-25 éve vannak a pályán, a másik csoporthoz pedig azok, akik 26-35 éve (5. ábra). Ez a két csoport a kitöltők kétharmad részét jelenteti, mindez feltehetően arra utalhat, hogy ezen korosztályokra terhelődött leginkább a digitális oktatásra való átállással kapcsolatos teendőik széles körű feladata a munka megszervezésétől a konkrét megvalósításig.

4.1. Végzettség, besorolás

A megkérdezettek végzettségét tekintve pontosan kirajzolódik (mivel döntően általános iskolák pedagógusai voltak többségben a kitöltők között), hogy legtöbbször (62%-uk) főiskolai diplomával, 1/3 részük pedig egyetemi diplomával rendelkezik (6. ábra).

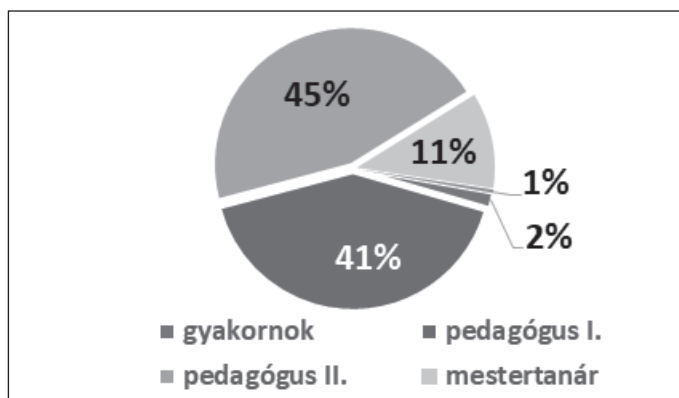
Mindez azt mutatja, hogy leginkább az általános iskoláknál jelent meg az érdeklődés a digitális oktatással összefüggő tanulságok feltárására. Feltehetően az itt dolgozó óvónők, tanítók, általános iskolai tanárok számára nagyobb kihívást jelentett a digitális oktatás feltételeihez való alkalmazkodás, mint a középiskolák esetében. Bár (mivel az általános iskolák pedagógusainak arányszáma a magasabb volt a kitöltők között) előfordulhat, hogy ez magyarázza az iménti sajátos statisztikai megoszlást.

6. ábra: Iskolai végzettség

4.2. A kérdőívet kitöltő pedagógusok előmeneteli rendszer szerinti besorolása

A 2011-es Nemzeti Köznevelésről szóló törvény teremtette meg a jogszabályi feltételeit a pedagógusok életpálya szerinti besorolásnak. Az életpálya szerinti pedagógusbesorolás 2013-ban indult meg azzal a kiemelt céllal, hogy a legfelkészültebb és legelhivatottabb pedagógusok számára kedvező pályautat teremtsen azáltal, hogy az előmeneteli rendszert a szakmai teljesítményekhez köti. Az első évek nehézségei után a visszajelzések azt mutatják, hogy működőképes a rendszer, bár nem kellő mértékben motiváló a tanulói eredményességre való törekvés tekintetében. Inkább az adminisztratív elvárások működnek jól, és sajnos kevésbé látszanak az oktatási rendszer eredményességében a bevezetett új rendszer pozitív szándékai.

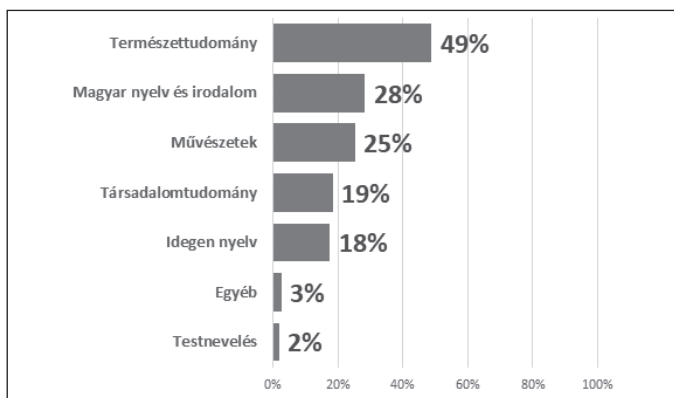
7. ábra: A megkérdezettek életpálya szerinti besorolása

A kitöltők besorolásában azt láthatjuk, hogy a pedagógus 1 és pedagógus 2 kategóriába tartozók voltak a legtöbben, minden bizonnyal azért, mert ebbe a két kategóriába tartozik a pedagógusok több mint 80%-a. A mintavétel reprezentativitását mutatja a mestertanárok 11%-os részvételi aránya is (7. ábra).

4.3. Műveltségterületi adatok

Az 1990-es évektől kezdődően az intézményekben folyó pedagógiai munka a változó Nemzeti alaptantervekben, műveltségterületek köré rendeződött. A műveltségterületeknél megkülönböztetünk olyanokat, amelyek jórészt egy-egy tantárgyat ölelnek fel (pl. idegen nyelv, testnevelés), és megkülönböztetünk olyanokat, amelyek komplexen jelenítenek meg különböző tudományterületeket (pl. a természettudomány, társadalomtudomány, művészetek). Mindez azért fontos, mert ebből adódóan az ilyen komplex műveltségterületeken tanító tanárok egy-egy iskolán belül nagyobb létszámot tesznek ki. Ez magyarázza a felmérés eredményeit is, miszerint a természettudományos tárgyakat tanítók fedték le a kutatásban lévők majdnem 50%-át. Az adatot abból a szempontból is értelmezni kell, hogy feltehetően a matematikát tanítók is ehhez a területekhez sorolták magukat, noha a matematika sem nem természettudomány, sem társadalomtudomány, hanem önálló diszciplína.

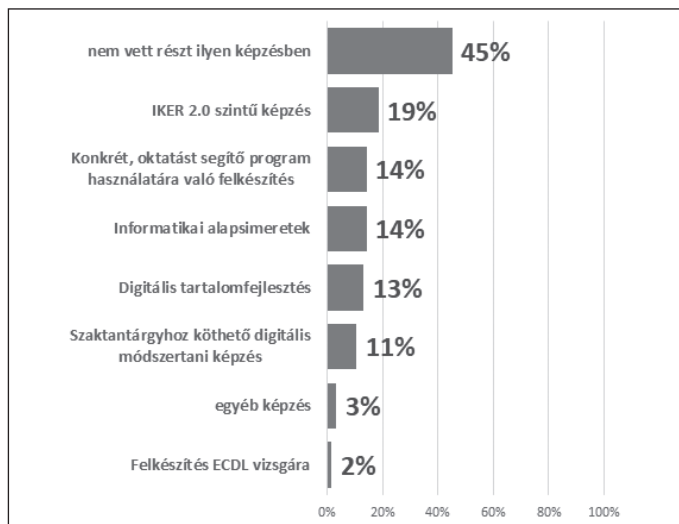
Ha a műveltségterületek oldaláról nézzük, azt látjuk, hogy - bár főleg a természettudomány területéről kerültek ki a kitöltők - szintén sokan voltak a magyar nyelv és irodalom, valamint a művészetek területéről is (8. ábra).

8. ábra: A megkérdezettek műveltségterületek szerinti besorolása

4.4. A kitöltők részvétele IKT-kompetenciát fejlesztő továbbképzésen

Ha a műveltségterület mellett azt is nézzük, hogy milyen digitális felkészültséggel rendelkeznek a pedagógusok, akkor az adatok arról szólnak, hogy a kitöltők 45%-a nem vett részt digitális kompetenciát fejlesztő képzésben: különböző képzésekre jártak ugyan, de ezek csak részben járultak hozzá digitális felkészültségükhöz (9. ábra).

9. ábra: A megkérdezettek digitális felkészültsége

A kutatásból egyértelműen látszik, hogy a mintavételben szereplő pedagógusok közel fele (45%-a) nem vett részt semmilyen digitális oktatással kapcsolatos továbbképzésen. Ebből is következően feltehetően nagyon eltérő módon és mértékben tudták megvalósítani az online oktatásból adódó feladatokat. Minden valószínűség szerint a tankönyvekből, munkafüzetekből jelölték ki a diákok számára a feladatokat, és kevésbé tudták alkalmazni az IKT adta lehetőségeket.

5. Összegzés a minta adatairól

A mintavétel adatai azt mutatják, hogy a válaszadók 99%-ban egyházi intézményekből kerültek ki: a kérdőívet 211 intézmény 232 pedagógusa töltötte ki. Ez azt jelentheti, hogy a katolikus általános iskolák vonatkozásában ez a minta tulajdonképpen reprezentatívnek tekinthető, hiszen ez az 515 intézménynek a közel fele.

A kérdőívre a vidéki városi általános iskolák tanárai válaszoltak a legaktívabban, hiszen ők adják a minta kb. 80%-át. A mintában egyértelműen Északkelet-Magyarország a domináns régió, feltehetően azért, mert ez a hátrányos helyzetű régió igényli és igényelte volna különösképpen azt a szakmai és infrastrukturális segítséget, amely a digitális oktatás elrendeléséből következően az iskoláknak kihívást jelentett.

A mintavétel igazodik az általános pedagógusadatokhoz, így a kitöltők 2/3 része nő, 3/4 része 16 évnél hosszabb gyakorlattal rendelkezik, 62%-a pedig főiskolai végzettségű. A minta reprezentativitását az is jelzi, hogy a kitöltők átlagos életkora 48 év, valamint hogy átlagosan 23 év tanítási tapasztalattal rendelkeznek.

A megkérdezettek döntően (86%-ban) Pedagógus I. vagy Pedagógus II. besorolású, többségük a magasabb heti óraszámot jelentő tanulási területről került ki. 49%-uk a természettudományi területet képviseli. 45%-uk nem vett részt semmilyen digitális felké-

szítésben. A kitöltők legfontosabb motivációja az lehetett, hogy a kutatás eredményeként támogatást kaphatnak a digitális tudásuk bővítésében.

Az adatfelvételi tapasztalatok arra is következtetni engednek, hogy az online oktatás iskolai gyakorlatát jelentős mértékben meghatározta az a tény, hogy az egyes intézmények az elmúlt években milyen mértékben alkalmaztak mindennapjaikban IKT eszközöket és használtak különféle digitális platformokat illetve újszerű módszertani megoldásokat (fordított osztályterem). Az online oktatás gyakorlata arra is rávilágított, hogy az egyes pedagógusok IKT kompetenciái döntően befolyásolták a digitális platformok alkalmazásának mennyiségét és minőségét. Az is beigazolódott, hogy az online számos tekintetben önálló tájékozódást, felkészülést is elvár a pedagógusoktól, mert és újszerű tanulástámogató szerepbe kell beletanulniuk, de a diákok esetében is igaz ez a megállapítás. „Komoly hátrány és kockázat a szokatlanság, ami minden új módszer esetében hatással van az alkalmazás mikéntjére. Az ismeretlenség gyakran idegenkedést vált ki a tanulóknál, akik így kikapukat kereshetnek és megkerülő stratégiákat alkalmazhatnak.” (Ollé, 2017). Az a felismerés is nyilvánvalóan megjelent az online oktatás gyakorlatában, hogy az intézményeknek is újra kell gondolniuk a tanulásszervezési és mérési-ellenőrzési, minőségfejlesztési elveiket, gyakorlatukat, mindez természetesen felértékelheti az intézmények közötti horizontális kapcsolatok(hálózatok) kiépítésének szükségességét és a fenntartói támogatási, ellenőrzési rendszer eddigi rendszerének átgondolást.

6. Irodalom

Digitális Oktatási Stratégia 2016. <https://digitalisjoletprogram.hu/files/55/8c/558c2bb47626ccb966050debb69f600e.pdf> (2021. 09. 28.)

Livingstone, S. (2016). *The Class: Living and Learning in the Digital Age*.

http://www.researchingcommunication.eu/book12chapters/C04_LIVINGSTONE201617.pdf (2021. 09. 28.)